

POKRET POLET

#EY
ZA TEBE

RADNO PRAVO

Druga šansa za rad

Druga šansa za rad

Autor: Nikola Ninković

Organizacija: Centar za prevenciju kriminala i postpenalnu pomoć NEOSTART

Mentori: Tanja Vukša i Darko Vesić

Rezime

Osobe koje su bile krivično kažnjavane, odnosno služile kaznu zatvora, neadekvatno se tretiraju i diskriminišu na tržištu rada. Nakon odslužene kazne, ova lica se smatraju teže zapošljivom kategorijom, najviše zbog posledica zatvaranja: smanjenih socijalnih kontakata, umanjenih socijalnih veština, ali i stigme s kojom se nose zbog osuđivanosti. Poslodavci, protivno svom pravu, prilikom konkursa za posao od kandidata često potražuju potvrdu o neosuđivanosti i potvrdu da se protiv njih ne vodi krivični postupak. Zabrana zapošljavanja nastaje jedino pravosnažnom presudom, tj. po sili zakona. Država ne preduzima ništa kako bi se prestalo sa takvom diskriminatornom praksom i kako bi pomogla ovoj marginalizovanoj grupi da poboljša svoj položaj na tržištu rada. Važno je da država pokaže zainteresovanost za ovu ranjivu društvenu grupu iz više razloga. Prvo, mogućnost da se ovi pojedinci zaposle i žive od svog rada ključna je u ostvarivanju uspešne socijalne reintegracije i smanjenja kriminalnog povrata. Drugo, zaštitom prava ove grupe direktno se utiče na rezultate aktivnosti koje prate trenutno aktivne planove za smanjenje siromaštva i na politiku zapošljavanja.

Pre svega, potrebno je da bivši osuđenici u Nacionalnoj strategiji za zapošljavanje dobiju status teže zapošljive grupe, što će omogućiti dobijanje subvencija za zapošljavanje, kao i samozapošljavanje. Dalje, iako u aktuelnom Akcionom planu za zapošljavanje bivši učinioci krivičnih dela imaju status ranjive grupe na tržištu rada, za njih nisu opredeljena nikakva sredstva, odnosno ne postoji plan kojim će se ta grupa aktivno uključiti u tržište rada, što se u narednom Akcionom planu mora ispraviti. Dodatno, omogućavanjem osobi da radi, izdržava se i plaća poreze, i time udaljava od mogućeg kriminalnog recidiva, ostvaruje se pozitivan rezultat za budžet naspram troškova koji mogu nastati aktivacijom različitih represivnih sistema. Ono što je takođe bitno jeste rad na povećanju poverenja u bivše osuđenike i podizanje svesti o pravima na rad ove kategorije građana, a to će se postići jedino ako država usmeri svoje napore ka smanjenju stigme i diskriminacije na tržištu rada. Potreban je proaktivan pristup kako bi se ublažio ovaj višestruki društveni problem, jer je bez mogućnosti za legalno zaposlenje bivših počionilaca krivičnih dela nemoguće razmišljati o smanjenju stope kriminala.

Uvod

Nakon odslužene kazne, najveći broj osoba suočava se sa finansijskim problemima i nemogućnošću da pronađu posao. To negativno utiče na proces njihove društvene reintegracije i dovodi do kriminalnog povrata, koji u Srbiji ima visoku stopu. Poslodavci, svesno ili ne, diskriminišu ovu društvenu grupu tražeći im potvrde da nisu osuđivani i da se protiv njih ne vodi krivični postupak, što bivše osuđene osobe automatski diskvalifikuje i izbacuje s tržišta rada. Država to nemo posmatra, jer i dalje nije definisala kada se i za koja radna mesta ove potvrde mogu potraživati.

U vezi s tim, zanemaruju se pozitivne strane koje stabilno radno mesto nudi bivšim osuđenima i koje ima dvojako pozitivno dejstvo na njihove živote. S jedne strane, bivši osuđenici koji imaju redovne prihode neće imati potrebu da zbog lošeg materijalnog stanja čine nova krivična dela; s druge strane, stalno zaposlenje za osobu koja ima krivični dosije deluje motivišuće da ostane u okviru zakona. S nematerijalnog aspekta, zaposlenost ispunjava životnu potrebu za socijalnim vezama i osećanjem pozitivnog doprinosa zajednici.¹ Kako smatraju brojni autori, zapošljavanje je ključno za uspešnu reintegraciju bivših osuđenika. Ono pored novčanih primanja obezbeđuje i određenu strukturu društvenog života i dnevnu rutinu, ispunjava vreme, daje šansu za proširenje socijalnih kontakata i uključivanje u zajednicu s drugim produktivnim pojedincima, i jača poverenje unutar porodice, koja je najčešće najveći podržavalac pozitivnih promena kod bivših osuđenika. Stoga, zaposlenje je vrlo važan segment, jer bivšim osuđenima daje šansu za novi početak i ravnopravan status u društvu.²

Prema podacima iz istraživanja koje je sproveo NEOSTART 2014. godine, među osuđenima iz četiri kazneno-popravna zavoda u Srbiji (KPZ u Nišu, KPZ u Sremskoj Mitrovici, KPZ u Požarevcu i KPZ za žene u Požarevcu), većina ispitanika – njih 81% – navelo je da će nakon izlaska iz zatvora aktivno tražiti posao. Oni takođe navode da im vrsta posla nije bitna i da su spremni da obavljaju

¹ Nikolić, N. i Nikolić, N. (2016). *Vreme je za drugu šansu*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

² Graffam, J., Hardcastle, L., Lavelle, B., Shinkfield, A. (2004). *Attitudes of employers, corrective services, employment support workers, prisoners and offenders toward employing ex-prisoners and ex-offenders*. Burwood: Deakin University.

bilo koju vrstu radne delatnosti. Od ukupnog broja anketiranih, njih 70,4% izjavilo je da su pre odlaska u zatvor imali zaposlenje. Kada izađu iz zatvora, poslove najčešće traže u krugu porodice i prijatelja.³ S obzirom na to da, dok su na odsluženju zatvorske kazne, dolazi do smanjenja broja kontakata, oni se pri traženju posla suočavaju sa ozbiljnim problemom.

Kazna zatvora kao koncept čisto represivne sankcije odavno je napuštena u modernim, demokratskim društvima. Mnogo veća pažnja se posvećuje metodama korektivnog ponašanja, ali i reintegracije i resocijalizacije. Samim tim, možemo zaključiti da je penalno-korektivni sistem ispunio svoju funkciju tek kada se osuđeno lice u potpunosti vrati u legalne tokove, a to se ne može desiti bez pronalaska legalnog zaposlenja. Od sistemske pomoći, bivši štićenici nakon izlaska na slobodu mogu računati jedino na jednokratnu novčanu pomoć.⁴

Opis problema i kontekst

Pozadina problema

Postpenalni prihvata se sastoji od niza mera, pravila i odredbi koje uređuju pitanje pomoći osuđenim licima po izdržanoj kazni zatvora. Danas je to uređeno Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS) i Zakonom o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera. Time je podeljena nadležnost između službe za tretman, koja radi u samim zavodima, i Povereničke službe. Institut postpenalne pomoći u našoj državi javlja se 1951. godine formiranjem posebnih Odbora na nivou lokalnih samouprava. Ovi Odbori su bivšim zatvorenicima pružali pomoć pri pronalasku posla ili u vidu novčane naknade u slučaju da se osuđenik razboli pre pronalaska posla. Međutim, ova postpenalna podrška nije bila opšteg karaktera, već su Odbori postupali samo na zahtev samog štićenika Odboru. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija iz 1961. godine, u odnosu na prethodni, ima širi spektar postpenalne pomoći jer su u njega uvrštene i mere privremenog smeštaja i

³ Srnić, J, Kovačević, N. i Nikolić, N. (2014). *Život posle zatvora – rezultati istraživanja potreba osuđenih lica u postpenalnom periodu*. Beograd: Centar za prevenciju kriminala i postpenalnu pomoć – NEOSTART.

⁴ Nikolić, N. i Nikolić, N. (2016). *Vreme je za drugu šansu*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

ishrane, stručno osposobljavanje itd. Pomoć i dalje ostaje pitanje izbora bivšeg osuđenika. Tokom celog perioda SFRJ, ove mere su opisivane kao moderne, iako su, po rečima stručnjaka iz tog perioda, u praksi slabo primenjivane. ZIKS iz 2005. godine posvetio je samo jedan član institutu postpenalnog prihvata. Zakonska rešenja ni u jednom momentu nisu ispunila svoju praktičnu primenu. To nam jasno govore podaci o prenaseljenosti zatvora i o jednoj od najvećih stopa povratništva u Evropi. Iako možemo reći da formalno institut postpenalne pomoći postoji više od 70 godina, on se može oceniti kao neefikasan i neefektivan jer ne ispunjava svoju osnovnu namenu, a to je pomoć bivšim zatvorenicima kako bi mogli da ostanu u legalnim tokovima.

Sadašnji status problema – analiza dokumenata javnih politika koje se odnose na problem

Strateški okvir

Najbitniji akt javne politike u oblasti politike zapošljavanja jeste Strategija za zapošljavanje. Ona određuje ranjive društvene grupe čiji pripadnici imaju prioritet za uključivanje u mere aktivne politike zapošljavanja. Trenutno aktuelnom Strategijom, koja se odnosi na period od 2021. do 2026. godine, određuju se sledeće društvene grupe kao teže zapošljiva lica: žene; mladi (15–30 god.); starije stanovništvo radnog uzrasta (50–64 god.); dugoročno nezaposleni (lica koja traže posao 12 meseci i duže); osobe s invaliditetom; Romi.⁵ Prateći dokument Nacionalne strategije je Akcioni plan koji se donosi na kraći vremenski period. Ovaj dokument operacionalizuje Strategiju radi ostvarivanja njome određenih ciljeva i planova. Tako se u trenutno važećem Akcionom planu za period 2021–2023. godine između ostalih ranjivih grupa na tržištu rada nalaze i bivši učinioci krivičnih dela. Dakle, Akcioni plan prepoznaje ovu društvenu grupu kao ranjivu kategoriju, iz čega bi se očekivalo primenjivanje mera aktivne politike zapošljavanja i na nju. Međutim, uvidom u ovaj dokument možemo uočiti da za ovu društvenu grupu nijedna podsticajna mera nije eksplicitno opredeljena.⁶ Postoje opcije da bivši osuđenici učestvuju u nekoj od podsticajnih mera

⁵ *Službeni glasnik RS*, br. 18/21 i 36/21 – ispravka.

⁶ *Službeni glasnik RS*, br. 30/21.

za koju su opredeljene finansije, ali jedino posredno, tj. ukoliko pripadaju kategorijama npr. žena ili mladih. Međutim, zbog posebne osetljivosti i ranjivosti ove društvene grupe, bitno je da se mere odnose i na njih neposredno.

Zakonodavni okvir

Najviši pravni akt, Ustav Republike Srbije, u članu 60, stav 3, koji se odnosi na pravo na rad, izričito propisuje da „svako ima pravo na slobodan izbor rada” i da su „svima [...], pod jednakim uslovima, dostupna sva radna mesta”.⁷

Jedan od zakona koji jasno određuju uslove zaposlenja i ograničavaju rad ljudima koji su pravosnažno osuđivani jeste Zakon o državnim službenicima. Tako u članu 45, kojim se propisuju uslovi zaposlenja u organima čiji je poslodavac Republika Srbija, stoji da na tim radnim mestima ne mogu biti angažovana lica koja su pravosnažno osuđena na zatvorsku kaznu dužu od 6 meseci.⁸ Međutim, neusklađenost uočavamo kada pogledamo Zakon o radu.⁹ Tako u članu 26, u stavu 1 stoji da je kandidat dužan da prilikom zasnivanja radnog odnosa poslodavcu dostavi isprave i dokaze koje je on propisao pravilnikom kao uslov za zasnivanje radnog odnosa. U sledećem stavu ovog člana, zakonodavac utvrđuje neka ograničenja poslodavcima, navodeći da ne može da zahteva sledeće: podatke o porodičnom i bračnom statusu, podatke koji se odnose na planiranje porodice i dostavljanje isprava i drugih dokaza koji nisu od neposrednog značaja za obavljanje poslova za koje se zasniva radni odnos. Ovakva neprecizna formulacija ostavlja prostor za zabunu kod poslodavaca. Zakonske nelogičnosti i neodređenosti uočavamo kada pogledamo i relativno novoizmenjeni Zakon o zabrani diskriminacije. U odredbama o zabrani diskriminacije u oblasti rada, u članu 16, napisano je da je zabranjeno narušavanje jednakih mogućnosti za zasnivanje radnog odnosa. Za položaj bivših osuđenika važne su i odredbe ovog zakona u članovima 6 i 7, koji zabranjuju neposrednu i posrednu diskriminaciju. U njima stoji da pojedinac

⁷ *Službeni glasnik RS*, br. 98/06 i 115/21.

⁸ *Službeni glasnik RS*, br. 79/05, 81/05 – ispr., 64/07, 67/07 – ispr. 116/08, 104/09, 99/14, 94/17, 95/18 i 157/20.

⁹ *Službeni glasnik RS*, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – odluka US, 113/2017 i 95/2018 – autentično tumačenje.

ili grupa ne mogu biti stavljeni u nepovoljan položaj u odnosu na druge zbog ličnog svojstva.¹⁰ Ovo je veoma važno zbog stigme s kojom se ova grupa nosi i koja dodatno otežava njihov položaj na tržištu rada. Lako se može desiti da se osobi uskrati jedno od najvažnijih ljudskih prava – pravo na rad – i to po principu diskriminacije na osnovu ličnog svojstva – osuđivanosti – iako za konkretan posao nije relevantno da li je osoba osuđivana ili ne.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija sadrži određene delove koji se odnose na pripremu osuđenika za izlazak na slobodu. Tako se u članu 98 kaže da je rad osuđenika sastavni deo programa postupanja i da su rad, radne sposobnosti i radne navike bitni preduslovi za uspešnu reintegraciju. Takođe, na molbu osuđenika, direktor Uprave za izvršenje krivičnih sankcija može da dozvoli tom pojedincu nastavak rada na radnom mestu na kom je radio pre odlaska na izdržavanje kazne ako za to postoje uslovi.¹¹ Ne postoji podaci o tome koliko je štíćenika zaista uputilo ovakvu molbu i ona im bila odobrena. Važno je da pomenemo i Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, koji uređuje rad Povereničke službe. U članu 50 stoji da „osuđeni u saradnji s Poverenikom i Nacionalnom službom za zapošljavanje aktivno učestvuje u pronalaženju odgovarajućeg zaposlenja prema ponuđenim poslovima na tržištu rada”. Na zahtev osuđenika ili na osnovu procene Službe za tretman u zatvorima, a pre otpusta, može se izraditi i program pomoći, na čijoj izradi Poverenik kreće da radi mesec dana pre otpusta osuđenog. Član 57 u stavu 3 izriče da je pomoć pri nalaženju zaposlenja jedna od mogućih stavki u okviru programa pomoći.¹²

Za poboljšanje položaja bivših osuđenika na tržištu rada bitan je i Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti. Ovaj zakonodavni akt definiše teže zapošljiva lica i aktivnu politiku zapošljavanja. Takođe, njime su Strategija zapošljavanja i Akcioni plan za sprovođenje strategije prepoznati kao osnovni dokumenti javnih politika u oblasti aktivne politike zapošljavanja.¹³

Važno je da država uredi ovaj segment i propiše u kojima situacijama poslodavci mogu zahtevati potvrde o neosuđivanosti i da se ne vodi krivični postupak. Zakoni kao što su Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija, koji se direktno tiču štíćenika

¹⁰ *Službeni glasnik RS*, br. 22/09 i 52/21.

¹¹ *Službeni glasnik RS*, br. 55/14 i 35/19.

¹² *Službeni glasnik RS*, br. 55/14 i 87/18.

¹³ *Službeni glasnik RS*, br. 36/09, 88/10, 38/15, 113/17, 113/17 – dr. zakon i 49/21.

penalnog sistema, prepoznaju rad kao bitan segment društvene reintegracije. Međutim, ono što je zakonski prepoznato očigledno se nedovoljno sprovodi u praksi.

1. Uporedna praksa iz zemalja EU i regiona

Problem zapošljavanja bivših osuđenika ima opšti karakter. Ne postoji država koja se s njim ne suočava, ali određeni broj njih radi na pronalaženju rešenja kako bi ovaj problem ublažili. Zato je važno napraviti osvrt na njih i pokušati primenu onoga što je pogodno za implementaciju u našoj državi i društvu.

Jedan od primera dobre prakse dolazi iz neposrednog okruženja. U Republici Hrvatskoj se primenjuju mere aktivne politike zapošljavanja u odnosu na bivše osuđenike u tri forme: javni radovi; subvencije za zapošljavanje; subvencije za samozapošljavanje. Mera Potpora za zapošljavanje, koju sprovodi Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ), jeste vid subvencije za zapošljavanje lica koja su odslužila zatvorsku kaznu i usmerena je na poslodavce iz privatnog sektora. U slučaju kada se zapošljava bivše osuđeno lice, može im se dodeliti iznos u visini od 50% godišnjih troškova bruto zarade. HZZ takođe ima i program Potpora za samozapošljavanje, u okviru kog su bivši osuđenici prepoznati kao jedna od ciljnih grupa.¹⁴

U Turskoj je zakonskim odredbama propisana obaveza za preduzeća koja zapošljavaju najmanje 50 osoba da zaposle i određen fiksni procenat bivših osuđenika u odnosu na svoje zaposlene. Ukoliko preduzeća ne ispune ovu obavezu, propisana je novčana kazna koja se plaća Ministarstvu rada i socijalne sigurnosti. Ministarstvo onda finansira programe stručnog usavršavanja, edukacija i veština lica koja su na uslovnom otpustu i lica koja su još uvek na odsluženju zatvorske kazne.¹⁵

U Austriji država pomaže organizacije civilnog sektora koje zapošljavaju osuđenike odmah po isteku kazne. U toku prve dve nedelje po isteku kazne osuđenicima se pružaju obuke za određene

¹⁴ Matajia, A. (2014) *Zapošljavanje zatvorenika i socijalna reintegracija*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.

¹⁵ Nikolić, N. i Nikolić, N. (2016). *Vreme je za drugu šansu*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

poslove i podrška pri pronalasku drugog poslodavca. Poslodavci tako dobijaju obučene radnike već pripremljene na redovan rad.

2. Posledice neresavanja problema

Dalja praksa nečinjenja dovešće do dalje diskriminacije ove osetljive društvene grupe, kako na tržištu rada, tako i u društvu. Postoje brojna lična svedočenja diskriminacije bivših štićenika penalnog sistema.¹⁶ S obzirom na to da nije jasno definisano u kojim slučajevima se za neko radno mesto mogu tražiti potvrde o neosuđivanosti i da se ne vodi krivični postupak, poslodavci će se i dalje ponašati po tom pitanju po sopstvenom nahođenju i tako kršiti i Ustav Republike Srbije, Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o radu, ograničavajući ovim ljudima slobodu izbora zanimanja. Time se bivši zatvorenici i osuđenici za krivična dela stavljaju u izuzetno težak i nepovoljan položaj na tržištu rada. Sve to često ima značajan uticaj na njihovo psihološko stanje zbog potpuno nejasne i nesigurne perspektive. Zaposlenje, pored materijalnog aspekta, ima i veliku socijalnu ulogu tako što obezbeđuje strukturu društvenog života, dnevnu rutinu, ispunjava vreme, daje šansu za nove kontakte i uključuje bivše osuđenike u zajednicu s drugim produktivnim pojedincima. Mnogim bivšim osuđenima to je a priori uskraćeno, čime im se uskraćuje i mogućnost da budu deo društva, a samim tim i posredno se „podstiču” na izvršenje novih krivičnih dela.

Otežano zapošljavanje bivših štićenika penalnog sistema ne ostavlja samo posledice po njih, već i na zatvorski sistem, pa samim tim i na državu, jer zbog njihove neadekvatne reintegracije u društvo dolazi do povećane stope povratništva i prenaseljenosti zatvora. Nezaposlenost i neadekvatan postpenalni prihvataj jedni su od glavnih faktora kriminalnog povrata.¹⁷ U Srbiji stopa povratnika iznosi oko 70%, za 20 procenata više od proseka Evropske unije. Takođe, na 100 zatvorskih mesta dolazi 160 štićenika, što predstavlja najgušću naseljenost zatvora od svih članica

¹⁶ Rešetka. „Presuđivanje već osuđivanom ili „život” nakon robije”. 15.09.2021. Dostupno na: <https://resetka.rs/presudjivanje-vec-osudjivanom-ili-zivot-nakon-robije/> (pristupljeno 05.03.2023.)

¹⁷ Opus puls. „Recidivizam”. Dostupno na: <https://opuspuls.wixsite.com/zatvori/recidivizam>.
Pristupljeno 05.03.2023.

Saveta Evrope.¹⁸ Jedan zatvorenik državu košta oko 20 evra dnevno. Procene su da zatvorski sistem Republiku Srbiju godišnje košta više od 60 miliona evra.¹⁹ Iz ovih podataka možemo videti da država može imati finansijske uštede ako bi pristupila rešavanju ovog problema i pomogla bivšim zatvoreniciima da dođu do legalnog zaposlenja, čime bi ujedno smanjila stopu povratništva, a samim tim i opterećenost zatvorskog sistema.

Predlog za rešavanje problema

1. Davanje statusa teže zapošljive kategorije na tržištu rada bivšim osuđeniciima u okviru Nacionalne strategije za zapošljavanje.

Dobijanjem ovog statusa bivši osuđenici će dobiti institucionalnu pomoć jer će moći da budu uključeni u mere aktivne politike zapošljavanja. Ovo će dalje omogućiti opredeljivanje subvencija za zapošljavanje nekadašnjih zatvorenika. Time će poslodavci biti u mogućnosti da računaju na materijalne benefite ako se odluče da zaposle lica iz ove kategorije. S druge strane, bivši osuđenici će osetiti daleko veću sigurnost na tržištu rada, što dodatno može pomoći njihovom potpunom uključivanju u (produktivno) društvo i odustajanju od izvršenja novih krivičnih dela. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja jeste resorno ministarstvo za kreiranje javnih politika koje se odnose na zapošljavanje, te je odgovorno i za kreiranje Nacionalne strategije za zapošljavanje.

2. Uključivanje bivših osuđenika u mere aktivne politike zapošljavanja u okviru Akcionog plana za sprovođenje strategije zapošljavanja za period od 2024. do 2026. godine.

Trenutno aktuelni Akcioni plan za sprovođenje strategije zapošljavanja, koji se odnosi na period od 2021. do 2023. godine, kao jednu od brojnih ranjivih kategorija na tržištu rada

¹⁸ B92. „Povratnici čine 70% zatvorenika“. 24.08.2014. Dostupno na: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=08&dd=24&nav_category=12&nav_id=891670. Pristupljeno 05.03.2023.

¹⁹ Paragraf. „Zatvorski sistem košta 60 miliona evra godišnje“. Dostupno na: <https://paragrafco.co.rs/dnevne-vesti/030718/030718-vest5.html>. Pristupljeno 05.03.2023.

navodi i ovu kategoriju stanovništva. Međutim, za njih nisu opredeljena nikakva podsticajna sredstva. Donosioci odluka imaju još jedan ciklus akcionih planova za važeću Nacionalnu strategiju koja ističe 2026. godine. Postoji mogućnost da i u okviru ove strategije bivši osuđenici budu obuhvaćeni aktivnim merama zapošljavanja i dobiju podsticajna sredstva, da li direktno, kroz politike samozapošljavanja, ili indirektno, kroz subvencionisanje poslodavaca. Država je uvidela ranjivost ove kategorije na tržištu rada, spominjući ih u važećem akcionom planu, a u sledećem treba da ode korak dalje i da za njih opredeli jasno definisana sredstva.

3. Smanjenje stigmatizacije bivših osuđenika na tržištu rada.

Bivši osuđenici koji na tržištu rada samostalno tragaju za zaposlenjem nalaze se u diskriminisanom položaju. Veliki broj poslodavaca kao uslov za zaposlenje traži dokaz o neosuđivanosti. Osuđivanost kao privremena smetnja za zasnivanje radnog odnosa konkretnog lica utvrđuje se pravosnažnom sudskom odlukom. Zabrana zasnivanja radnog odnosa pojavljuje se kao pravna posledica osude i podrazumeva gubitak određenih prava koje je lice imalo do osude, ili zabranu sticanja određenih prava u određenom vremenskom periodu posle osude. S obzirom na to da osuđivanost kao smetnja za zasnivanje radnog odnosa može da bude određena samo zakonom, poslodavac nema pravo da po sopstvenom nahođenju određuje pravne posledice krivične osude na radnopravni status kandidata, već one nastupaju automatski, po sili zakona. Pristup podacima iz kaznene evidencije strogo je ograničen i niko nema pravo da traži od građanina da podnosi dokaz o svojoj osuđivanosti ili neosuđivanosti. Poslodavci u oglasima i konkursima za zaposlenje ne mogu da zahtevaju od kandidata da uz prijavu na konkurs prilože i uverenje o neosuđivanosti, već mogu uz obrazložen zahtev – ako postoji opravdani interes – ove podatke zahtevati od organa koji vodi kaznenu evidenciju.²⁰ S ovom činjenicom nije upoznata ni većina poslodavaca niti kandidata. Time dolazimo u situaciju da je određenom broju ljudi ograničen pristup tržištu rada – iako može biti ograničen jedino pravosnažnom presudom, odnosno po sili zakona. Zato je važno da se radi na edukaciji poslodavaca, ali i samih kandidata za posao, posebno osuđivanih, kako bi i jedni i drugi bili potpuno upoznati sa svojim pravima.

²⁰ Popović, A. T. (2016). *Smetnje za zasnivanje radnih odnosa – legitimni ciljevi i ograničenja*. Beograd: Pravni fakultet.

Preporuke

- 1. Podnošenje predloga Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja za uključivanje bivših osuđenih osoba u teže zapošljivu kategoriju građana.** Nacionalna strategija za zapošljavanje koju donosi Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, a koju priprema Odsek za aktivnu politiku zapošljavanja pri Sektoru za rad i zapošljavanje, koji se bavi kreiranjem politika u oblasti rada i zapošljavanja i pripremom zakona i strateških dokumenata, jeste strategija u koju želimo da se naša preporuka uključi. Uključivanje bivših osuđenih osoba kao teže zapošljive kategorije stvorice mogućnosti za tu kategoriju građana da dobiju pomoć institucija pri zapošljavanju koja je u skladu sa njihovim smanjenim kapacitetima za zapošljavanje.
- 2. Podnošenje predloga Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja za pokretanje subvencija za poslodavce koji zapošljavaju bivše osuđene osobe.** Usvajanjem predloga o subvencijama za poslodavce stvorice se dodatni podstrek za zapošljavanje ove kategorije građana u privatnom sektoru, a direktnim materijalnim uticajem na poslodavce može se uticati na smanjenje diskriminacije tokom procesa zapošljavanja.

Zaključak

Bivše osuđene osobe nalaze se u izuzetno nepovoljnom položaju na tržištu rada. Pored toga što su stigmatizovane zbog osuđivanosti, dodatno im je otežan položaj jer poslodavci, suprotno zakonskoj regulativi, a iz koristi ili neznanja, prilikom konkurisanja za posao traže od kandidata potvrde da nisu osuđivani i da se protiv njih ne vodi krivični postupak. S druge strane, državni organi ne reaguju na ovakvu vrstu diskriminacije, čime se stvorila klima da se diskriminacija prema ovoj grupi ukorenila i postala praksa, te da se osuđenim osobama potpuno onemogućava kvalitetan povratak u zajednicu i mogućnost izdržavanja sebe i porodice. Cilj ovog dokumenta je da ukaže na ranjivost ove grupe na tržištu rada i na to šta se treba promeniti kako bi se njihov status poboljšao. Zato zahtevamo da bivši osuđenici dobiju status ranjive grupe na tržištu rada u okviru Nacionalne strategije za zapošljavanje, što će omogućiti subvencionisanje poslodavaca za

njihovo zapošljavanje. Takođe, država bi time poslala poruku poverenja i ukazala na potrebu da se bivšim osuđenima pruži druga šansa. U suprotnom, izostankom akcije države doći će do produbljivanja već postojećih društvenih problema, kao što su porast stope kriminala i kriminalnog povrata, koje su trenutno na izuzetno visokim nivoima. Ukoliko država i društvo bivšim osuđenima ne obezbede priliku da na legalan način osiguraju egzistenciju za sebe i svoje porodice, velike su šanse za kriminalni povrat. Ukoliko ih pak podrže, to može rezultirati smanjenjem siromaštva kod ove kategorije: porastom zapošljivosti i dodatnim sredstvima upućenim nazad u budžet.